

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 52

Mei 2020

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Radicalisering - Extremisme - Terrorisme

1

2

3

4

5

Actueel dreigingsniveau:
Aanzienlijk

1. Dreigingsniveau

Het dreigingsniveau in Nederland is vastgesteld op niveau drie (aanzienlijk). Dat wil zeggen dat de kans op een aanslag in Nederland voorstelbaar is. Daarbij moet vooral worden gedacht aan aanslagen van eenlingen of kleine groepen met een jihadistisch motief of uit een andere extremistische hoek.

Een terroristische aanslag is voorstelbaar; de dreiging is aanzienlijk

De jihadistische beweging in Nederland blijft een belangrijke factor in de terroristische dreiging tegen Nederland. De intentie om een aanslag te plegen leeft nog bij sommigen binnen deze kringen, maar alleen in uitzonderlijke gevallen komt het tot daadwerkelijke aanslagplanning. De ruim vijfhonderd personen tellende beweging bestaat uit meerdere, niet-hiërarchisch maar vooral sociaal verbonden, netwerken. Zij manifesteren zich al jaren niet of nauwelijks in de openbare ruimte, maar zijn onder andere wel bezig met propagandavervaardiging en – verspreiding, netwerk-overstijgende sociale activiteiten en geldinzamelingen. Terroristische incidenten komen sporadisch voor. Een terroristische aanslag uit deze hoek is echter nog steeds voorstelbaar. De druk en de waakzaamheid van de autoriteiten zorgen ervoor dat terroristische plannen veelal op tijd worden opgemerkt. Nederland kan ook het doelwit zijn van een in het buitenland voorbereide aanslag door ISIS of al Qa'ida. Er zijn echter geen concrete aanwijzingen dat zo'n aanslag wordt voorbereid. De corona-crisis maakt een grootschalige aanslag in Nederland op dit moment minder waarschijnlijk, onder meer omdat soft targets moeilijk in grote aantallen te treffen zijn.

Aanslagen

Sinds de zomermaanden van 2017 is het aantal in Europa gepleegde jihadistische aanslagen sterk afgenomen. De dreiging die uitgaat van internationale jihadistische organisaties zoals ISIS en al Qa'ida tegen Europa, en in het bijzonder tegen Nederland, is kleiner geworden, maar niet verdwenen. Zowel ISIS als al Qa'ida, en hun sympathisanten, hebben de intentie behouden om een aanslag tegen of in

Europa te plegen. Incidenten en arrestaties in het afgelopen jaar laten zien dat deze jihadistische dreiging in Europa vooral uitgaat van ISIS-sympathisanten. Zij handelen voornamelijk alleen en in enkele gevallen in groepen.

Terugkeerders

Door de geopolitieke ontwikkelingen is in Syrië een nieuwe maar fragiele situatie ontstaan. Het militair grondoffensief van het Syrisch leger in de provincie Idlib, ondersteund door buitenlandse bondgenoten, kan tot een grote vluchtelingenstroom naar Turkije leiden. Hieronder kunnen zich ook Nederlandse uitreizigers, die zich nu nog in de provincie Idlib ophouden, bevinden. In totaal bevinden zich nog ongeveer 145 uitreizigers uit Nederland in Syrië en omliggende landen als Turkije. Circa vijftig volwassen en negentig kinderen zitten in opvangkampen of in detentie in Noordoost-Syrië. Ongeveer 30 personen zijn nog aangesloten bij jihadistische groeperingen in Noordwest-Syrië. Mogelijke terugkeerders naar Nederland, die in het strijdgebied training, gewelds- en gevechtservaring bij terroristische groepen hebben opgedaan, vormen een potentiële geweldsdreiging. Ook kunnen terugkeerders, onder wie vrouwen, een inspirerende rol in de Nederlandse jihadistische beweging innemen.

Rechts-extremisme

In Europa, en ook in Nederland, is een rechts-terroristische aanslag door een eenling voorstelbaar. Hoewel de Nederlandse rechts-extremistische offline scene wordt gekenmerkt door fragmentatie, zwak leiderschap, persoonlijke animositeit en het ontbreken van een consistente organisatievorm, kan de dreiging van een (internet-)eenling komen. Verder lijkt in Nederland enige resonantie van de terroristische aanslag in Christchurch te bespeuren bij enkele individuen. Zij worden niet zozeer gedreven door vastomlijnde rechts-extremistische ideeën, maar vinden zich vanuit een mix van persoonlijke grieven en psychische problemen al langer op over maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving en de politiek in het bijzonder.

2. Terroristische dreiging in en tegen Nederland

De belangrijkste terroristische dreiging in Nederland gaat nog steeds uit van het jihadisme. Binnen de jihadistische beweging zijn er personen die de intentie hebben geweld te plegen en in uitzonderlijke gevallen tot geweld over willen gaan. Door de inspanningen van inlichtingen- en veiligheidsdiensten kan dat in de meeste gevallen worden voorkomen. Twee categorieën jihadisten in het bijzonder vormen een bron van zorg: enerzijds de gedetineerde jihadisten die elkaar negatief beïnvloeden en nieuwe netwerken vormen. Anderzijds komt de dreiging van uitreizigers en terugkeerders die bij terroristische groepen zijn aangesloten en strijdervaring hebben opgedaan. Ook van vrouwelijke terugkeerders kan een geweldsdreiging uitgaan. Ten slotte heeft de rechts-terroristische aanslag in Christchurch wereldwijd meerdere daders geïnspireerd en is een rechts-terroristische aanslag door een eenling ook in Nederland voorstelbaar.

Typering jihadistische beweging in Nederland

Het beeld van de jihadistische beweging in Nederland is in de afgelopen DTN periode niet veranderd. De beweging bestaat uit ruim vijfhonderd personen die het jihadi-salafisme aanhangen. Er is sprake van stagnatie wat betreft de omvang. De beweging bestaat uit meerdere netwerken en individuen zonder hiërarchie maar die wel deels met elkaar in verband staan. Een aantal netwerken bestaat in wisselende samenstelling al langer dan een decennium en is via onder andere vriendschappen, sociale activiteiten en huwelijken met elkaar verbonden. Die netwerken bevinden zich hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend, in het westen van Nederland. Gezamenlijk worden zij tot de hoofdstroom van het jihadisme gerekend. Een belangrijk deel van de jihadistische initiatieven in Nederland, zoals op het gebied van propagandavervaardiging en –verspreiding, netwerk-overstijgende sociale activiteiten, (in het verleden) uitreizen naar strijdgebieden, geldinzamelingen et cetera komt voort uit deze hoofdstroom.

De jihadistische beweging manifesteert zich al jaren niet of nauwelijks in de openbare ruimte. Er zijn weinig leiders en aanjagers. Er worden relatief weinig netwerk-overstijgende

bijeenkomsten en activiteiten georganiseerd. Dit komt onder andere doordat de Nederlandse jihadisten, zoals beschreven in DTN51, last hebben van repressieve overheidsmaatregelen. Die tasten het organisatievermogen en de daadkracht aan. Dit betekent echter niet dat er geen dreiging van de beweging uitgaat (zie volgende paragraaf).

Incidenten en arrestaties

Een aanslag vanuit de jihadistische beweging in Nederland is voorstelbaar. Op 25 november 2019 werden twee mannen uit Zoetermeer gearresteerd op verdenking van het voorbereiden van een terroristische aanslag. Zij zouden een aanslag met bomvesten en één of meer autobommen hebben willen plegen. In een verborgen ruimte in de woning van één van de mannen vond de politie een werpbijl, een dolk en een mobiele telefoon met simkaarten. Het is nog niet duidelijk welk doelwit zij voor ogen hadden.

De Zoetermeerse zaak was de laatste arrestatie van jihadisten in Nederland in 2019. Het jaar 2019 kan, net als 2018, in vergelijking met afgelopen jaren bijzonder incidentrijk worden genoemd. Op 18 maart 2019 vond een aanslag in een tram in Utrecht plaats waarbij vier doden vielen. Op 20 maart 2020 werd de dader, Gökmen T., veroordeeld tot levenslang voor moord, poging tot moord en bedreiging met terroristisch oogmerk. Een maand eerder, op 15 februari 2019 werd in het Overijsselse De Lutte een 48-jarige man aangehouden die wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristisch misdrijf. Hij bleek in het bezit van een vuurwapen met munitie.

In de afgelopen DTN-periode vonden nog enkele arrestaties van jihadisten plaats. Zo werd op 10 oktober 2019 een Nederlandse vrouw uit Uithoorn aangehouden. Het Openbaar Ministerie (OM) vermoedt dat zij een beheerder is van de pro-ISIS Telegramgroep 'GreenB1rds'. Het OM verdenkt haar onder andere van het verspreiden van opruiende jihadistische geschriften en deelname aan een terroristische organisatie. Tegen haar loopt al een strafzaak omdat ze in 2015 naar Syrië zou zijn gereisd en zich zou hebben aangesloten bij ISIS. Een

Britse bekeerlinge die ook betrokken was bij Greenb1rds werd in het najaar van 2019 gearresteerd in Groot-Brittannië op verdenking van het voorbereiden van een aanslag. Zij heeft inmiddels toegegeven dat zij propaganda verspreidde en de intentie had een aanslag te plegen in een hotel of St. Paul's kathedraal in Londen en daartoe voorbereidingshandelingen ondernam.

De verschillende arrestaties tonen aan dat de jihadistische beweging in Nederland nog steeds jihadistische activiteiten ontplooit. In uitzonderlijke gevallen betreft het aanslagplanning. De meeste jihadisten in Nederland houden zich niet bezig met het voorbereiden van aanslagen. De arrestaties laten ook zien dat inlichtingendiensten, OM en politie in veel gevallen in staat zijn jihadistische activiteiten tijdig te onderkennen en aan te pakken. Opsporing en vervolging zijn onderdeel van de repressieve aanpak die op dit moment de jihadistische beweging sterk verstoort.

Ontwikkelingen in detentie

Het Nederlandse systeem van geconcentreerde terroristendetentie voorkomt dat jihadisten andere gedetineerden kunnen radicaliseren. Een keerzijde van gezamenlijke detentie is dat jihadisten elkaar onderling negatief kunnen beïnvloeden en nieuwe netwerken kunnen vormen. Door de hoge instroom van gedetineerden (een bezetting van 30-40 in de afgelopen jaren) staat het systeem onder druk. Het wordt voor de staf steeds moeilijker ieder individu te monitoren en ongewenste netwerkvorming te detecteren.

In Nederland zijn tot nu toe geen aanslagen door terroristische gedetineerden gepleegd op gevangenispersoneel. Internationaal zijn daar wel enkele voorbeelden van. In Frankrijk vielen op 5 maart 2019 een gedetineerde en zijn echtgenote, die op bezoek was, verschillende bewaarders aan met messen. Een gelijksoortige aanslag vond plaats op 9 januari 2020 in een gevangenis in Whitemoor (Verenigd Koninkrijk). Opvallend is dat de daders in beide gevallen een

nepbomvest droegen, evenals de aanslagplegers in Londen op 29 november 2019 en 2 februari 2020. Het dragen van een nepbomvest maakt de kans op overleving voor de dader veel kleiner, wat aantrekkelijk is voor daders die het 'martelaarschap' nastreven. Daarnaast worden soms aanslagen beraamd door (terrorisme)veroordeelden in gevangenissen die buiten de poort (moeten) worden uitgevoerd. De aanslag in Luik door Benjamin Herman op 29 mei 2018 is hiervan een voorbeeld.

De discussie over de (on)mogelijkheid om terroristische gedetineerden te deradicaliseren laaide in de afgelopen periode vooral in het Verenigd Koninkrijk op. De dader van de aanslag op 29 november 2019, Usman Khan, was op voorwaarden vrij na een veroordeling in 2012 voor het voorbereiden van een terroristische aanslag in Londen. Hij doorliep twee rehabilitatieprogramma's specifiek gericht op terroristische of extremistische daders. Nadat op 2 februari 2020 in Londen opnieuw een vervroegd vrijgelaten terrorismeveroordeelde een aanslag pleegde, kondigden de Britse minister van Binnenlandse Zaken en de staatssecretaris van Justitie noodwetgeving tegen automatisch vervroegde vrijlating aan. Hoewel recente gevallen anders doen vermoeden is de recidive ratio van terrorismeveroordeelden in westerse landen volgens verschillende studies laag. Een Nederlandse studie uit 2018 komt uit op een terrorisme-gerelateerde recidive van 2,5% bij 159 terrorisme-veroordeelden. Dit betreft personen die werden begeleid door het gespecialiseerde TER-team (Terrorisme, Extremisme en Radicalisering) van Reclassering Nederland gedurende de periode dat zij nog onder toezicht stonden. Bij deze vrij geruststellend klinkende constatering past een nuancering. De Nederlandse ervaring leert dat veroordeelde jihadisten na hun vrijlating vaak weer terugkeren in hun voormalige jihadistische netwerken. Ook als zij geen strafbare feiten meer plegen, kunnen zij in die netwerken een belangrijke rol spelen; bijvoorbeeld als leraar, voorbeeld, inspirator of verbinder. De mate van recidive is dus geen eenduidige graadmeter voor succes bij het bestrijden van terrorisme.

Uitreizigers en terugkeerders

De aantallen Nederlandse uitreizigers zijn vrijwel onveranderd. Het totale aantal naar Syrië en Irak uitgereisde personen blijft op circa 300 staan. Hiervan zijn zo'n 100 personen gesneuveld, en 60 teruggekeerd – waarvan het merendeel in de beginfase van het conflict. In totaal bevinden zich nog zo'n 145 uitreizigers in Syrië en omliggende landen. Hiervan zitten ongeveer vijftig volwassenen in opvangkampen of detentie in Noordoost-Syrië. Ongeveer vijftien uitreizigers bevinden zich in Turkije. Circa 30 personen zijn nog aangesloten bij jihadistische groeperingen in Noordwest-Syrië. Eind december werd een vrouwelijke Nederlandse uitreiziger met haar Belgische man en hun drie kinderen gearresteerd door de Turkse autoriteiten. Ook zijn er nog minstens 205 minderjarigen met een Nederlandse link in het gebied. Hiervan zitten er 90 in de opvangkampen in Noordoost-Syrië. Het merendeel van de minderjarigen is erg jong, bijna 90% van hen is jonger dan negen jaar oud.

Potentiële dreiging van terugkeerders door ervaringen strijdgebied

Uit verschillende onderzoeken naar aanslagplegers uit de afgelopen jaren blijkt dat de meeste jihadistische aanslagen in Europa zijn gepleegd door personen die nooit zijn uitgereisd, noch daartoe de intentie hadden. Een deel van de aanslagen werd gepleegd door zogenaamde 'gefrustreerde uitreizigers': personen waarvan is voorkomen dat zij het strijdgebied in Syrië en Irak bereikten. Ook is er in Europees verband (Nederland is een van de uitzonderingen) een klein aantal incidenten met personen die zijn geradicaliseerd in de gevangenis. Potentiële terugkeerders uit strijdgebieden hebben echter veel strijdervaring opgedaan in de lange periode dat zij bij terroristische groepen verbleven. Daar hebben de mannen vaak excessief geweld meegemaakt en zijn ze onderwezen in de jihadistische geweldsideologie. Ze hebben waarschijnlijk ervaring met wapens en explosieven opgedaan.

Ook van teruggekeerde vrouwen uit dit gebied gaat een potentiële geweldsdreiging uit. Er zijn enkele gevallen bekend van vrouwen die betrokken waren bij aanslagdreiging in Europa. Daarnaast gaat er een dreiging uit van vrouwen in jihadistische netwerken. Zo kunnen zij ondersteunende taken verrichten, hun kinderen met jihadistisch gedachtegoed indoctrineren, geld inzamelen ten behoeve van de jihadistische strijd en propaganda produceren en verspreiden. Ook zullen zij door in strijdgebied ontstane familie- en vriendenbanden deel uitmaken van transnationale netwerken, zowel met personen in als buiten Europa.

De uitspraak van de rechtbank in Rotterdam, dat als de Nederlandse Staat niet snel werk maakt van het terughalen van een Nederlandse uitreiziger, de strafzaak tegen haar wordt beëindigd, kan gevolgen hebben voor een grotere groep Nederlandse vrouwen die op den duur kunnen terugkeren naar Nederland, zonder dat zij vervolgd kunnen worden voor het aansluiten bij een terroristische organisatie of het plegen van daden tijdens hun verblijf in het 'kalifaat'. De rechtbank stelde dat gedurende de afgelopen twee jaar is gebleken noch gesteld dat concrete stappen zijn ondernomen om verzoekster naar Nederland overgebracht te krijgen. De rechtbank geeft de officier van justitie drie maanden de gelegenheid duidelijkheid over de voortgang van de zaak te geven. Op 2 juni gaat de zaak verder.

Van belang is het verschil in de mate van impact van aanslagen, wat deels te relateren is aan de training- gewelds en gevechtservaring en het netwerk dat de aanslagpleger heeft. Personen die nooit zijn uitgereisd, maar zelfstandig een aanslag opzetten omdat zij zijn geïnspireerd door het jihadistische gedachtegoed – bijvoorbeeld via propaganda, of aangezet worden tot een aanslag door of hulp krijgen van contacten met jihadisten in het buitenland, hebben niet dezelfde operationele ervaring en het netwerk dat uitreizigers dikwijls wel hebben. Aanslagen gepleegd door *operatives*, getrainde uitreizigers die vanuit de hogere leiding aanslagplannen hebben ontvangen, zoals de aanslagplegers in

Parijs van 2015, hebben een grotere impact gehad qua dodental en maatschappelijke onrust, dan aanslagen die zijn gepleegd door personen die nooit zijn uitgereisd.

Situatie in kampen Noordoost-Syrië

De ontwikkelingen in de militaire en politieke situatie in het noordoosten van Syrië hebben negatieve invloed gehad op de toegang van humanitaire organisaties in de kampen en op de humanitaire situatie aldaar. Inmiddels is er sprake van een nieuwe en fragiele situatie in de regio. De vrees dat de Koerdische kampen uiteen zouden vallen of overgenomen worden door partijen als het Syrische regime of Turkije, is niet bewaarheid. De veiligheidssituatie in de Annex van kamp Al Hawl, waar zich de buitenlandse – onder wie ook Nederlandse – vrouwen bevinden, wordt nog altijd gedomineerd door een kleine groep van zeer radicale ISIS-aanhangers, die hun wetten met dwang aan andere vrouwen opleggen. In kamp al-Roj, waar tevens Nederlandse vrouwen zitten, speelt dit minder.

Online vinden er nog steeds inzamelacties plaats voor de vrouwen en kinderen die in opvangkampen in Noordoost-Syrië zitten. De Nederlandse Financial Intelligence Unit (FIU) signaleert nog altijd geldtransacties vanuit Nederland richting Turkije. Dit geld kan verplaatst worden via Hawalabankieren. In de kampen zijn mogelijkheden gecreëerd om de vrouwen geld te laten ontvangen voor levensonderhoud. Het geld kan echter ook gebruikt worden voor smokkeldoeleinden, om de kampen te ontvluchten en naar Turkije te trekken. Het overmaken van geld naar personen op de (nationale) sanctielijst terrorisme is strafbaar. Inmiddels zijn al enkele vrouwen ontkomen uit kamp Al Hawl en teruggekeerd naar Nederland door zich te melden bij de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordigingen in Turkije.

Verwijderingsactie van jihadistische online kanalen

De aanwezigheid van de expliciete jihadistische boodschap op Nederlandse kanalen op sociale media is sterk verminderd. Door de verwijderingsactie eind november 2019 van Europol,

Europese politiediensten en Telegram is een groot aantal internationale Telegramkanalen, -groepen en –profielen met jihadistische inhoud offline gehaald. De impact van jihadistische propagandaverspreiding vanuit ISIS en al Qa'ida is tijdelijk verzwakt door een verplaatsing naar platformen met een kleiner bereik. Daarmee kan het zicht op de jihadistische online beweging echter (tijdelijk) afnemen. Door de verspreiding van het online jihadistisch landschap over diverse platformen raakt deze namelijk tijdelijk versnipperd en wordt deze ondergronds gedrukt.

Online houden Nederlandse jihadisten en Nederlandse jihadistische initiatieven zich (nog steeds) voornamelijk bezig met propagandavoering, fondsenwerving en het versterken van solidariteit onder jihadisten. Zo wordt er online aandacht gevraagd voor het lot van jihadistische medestanders, met name gedetineerde jihadisten, politieke kwesties zoals het 'boerkaverbod' en voor de situatie van de (Nederlandse) vrouwen in kamp Al Hawl. Op sociale media verspreiden jihadisten boodschappen die bedoeld zijn voor een breed publiek, zoals laagdrempelige religieuze boodschappen en activistische uitingen die motiverend kunnen werken op andere jihadisten. In onderlinge online conversaties staan thema's centraal die te relateren zijn aan de dagelijkse religieuze praktijk tezamen met theologische kwesties. Maar ook ideologische discussies die overige jihadisten binnen en buiten ISIS verdelen, blijven nog steeds een prominente rol spelen in het Nederlandstalige jihadistische online discours.

Profiel Nederland in Pakistan onveranderd

Het internationaal profiel van Nederland wordt onder meer bepaald door deelname aan internationale missies ter bestrijding van terrorisme en het binnenlandse debat over de islam. Sinds de cartoonwedstrijd van Kamerlid Wilders duikt Nederland op Pakistaanse sociale media geregeld op in relatie tot blasfemiezaken. Dit kan consequenties hebben voor de veiligheid van Nederlandse belangen in de regio of de terroristische dreiging tegen Nederland.

Rechtsterrorisme

De rechts-terroristische aanslag in Christchurch heeft wereldwijd meerdere daders geïnspireerd, zoals in El Paso, Oslo, Halle en Hanau. Ook in Nederland is een rechts-terroristische aanslag door een eenling voorstelbaar. Deze inschatting is vooral gebaseerd op de mogelijkheid dat een Nederlandse (internet) eenling radicaliseert en tot een rechts-extremistische geweldsdaad overgaat. Het Nederlandse extreemrechtse en rechts-extremistische organisatorische landschap is gefragmenteerd. Groepen zijn marginaal en niet-gewelddadig en er zijn geen aansprekende leiders die grote groepen weten te mobiliseren. Juist hierin schuilt een gevaar wat betreft de dreiging die uitgaat van eenlingen omdat ze ongeorganiseerd (online) kunnen radicaliseren. Daarbij blijven rechts-extremistische eenlingen langer onder de radar bij de veiligheidsdiensten omdat ze zich niet hebben aangesloten bij een organisatie. Recent zijn er in Nederland los van elkaar twee zaken bekend geworden waarbij de terroristische daad in Christchurch en de ideologische drijfveren daarachter het gedrag van de twee mannelijke verdachten mede leek te bepalen. De rechtszaken werpen meer licht op de aantrekkingskracht die de terroristische daad in Christchurch op Nederlandse individuen kan uitoefenen, hoewel het OM in beide gevallen de verdachten niet verdenkt van (voorbereiding van) geweldsmisdrijven of terroristische misdrijven.

3. Dreiging in en tegen het Westen

De dreiging die uitgaat van jihadistisch terrorisme in of tegen Europa en andere westerse landen is sinds de zomermaanden van 2017 sterk afgenomen, maar niet verdwenen. Zowel ISIS als al Qa'ida houden onverminderd de intentie om een aanslag te plegen. Beide terroristische organisaties beschikken over uitvalsbases in onder meer Syrië, faciliteringsnetwerken in onder meer Turkije en netwerken van aanhangers in de meeste westerse landen. De dreiging vanuit rechts-extremistische hoek neemt toe, rechts-terroristische aanslagen worden online verheerlijkt en vormen een inspiratiebron voor gelijkgestemden.

Weer minder aanslagen, wel arrestaties: jihadistische dreiging blijft

Sinds de zomermaanden van 2017 is het aantal in Europa gepleegde jihadistische aanslagen sterk afgenomen. In 2019 is hierin geen verandering gekomen – het aantal aanslagen ten opzichte van het jaar ervoor nam met een derde af. In Europa is het Verenigd Koninkrijk, na Frankrijk, het land waar de afgelopen jaren de meeste jihadistische aanslagen plaatsvonden. Dat de dreiging die uitgaat van jihadistisch terrorisme weliswaar kleiner is geworden, maar niet is verdwenen blijkt uit enkele kleinschalige aanslagen die in de afgelopen maanden in westerse landen werden gepleegd, waaronder die in Frankrijk op 4 april. Een man stak in Romans-sur-Isère in op willekeurige burgers en doodde er twee. Ook blijkt de voortdurende dreiging uit verschillende arrestaties die in de afgelopen maanden in Europa plaatsvonden, zowel van eenlingen (zoals in december 2019 in België) als van groepen (zoals in januari 2020 in Frankrijk) die waarschijnlijk bezig waren met het voorbereiden van een terroristische aanslag. Tegelijkertijd laten zulke aanhoudingen zien dat autoriteiten in staat blijven om in veel gevallen tijdig in te grijpen. De jihadistische dreiging in Europa gaat vooral uit van ISIS-sympathisanten, voornamelijk alleen handelend en in enkele gevallen in groepen.

Al Qai'da blijft dreiging vormen

Naast ISIS blijft al Qa'ida onverminderd de intentie houden om een aanslag in of tegen het Westen te plegen. Al Qa'ida beschikt over een uitvalsbasis in onder meer Syrië, faciliteringsnetwerken in onder meer Turkije en netwerken van aanhangers in de meeste westerse landen. Ook al Qa'ida-propaganda blijft een rol spelen bij niet-netwerkgebonden aanslagen of pogingen daartoe. Daarvan getuigt ook de aanslag die begin december 2019 op een militaire basis in de Verenigde Staten plaatsvond. Deze illustreert dat het Westen niet alleen te maken heeft met de jihadistische dreiging die uitgaat van ISIS: de aanslagpleger handelde namelijk hoogstwaarschijnlijk in naam van AQAS (al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland).

Wereldwijde rechts-extremistische internetgemeenschap

De laatste jaren is een toename van rechts-extremistisch geweld te zien in verschillende Europese landen, zoals Groot-Brittannië en Duitsland. In Duitsland vonden bijvoorbeeld drie aanslagen plaats in de afgelopen negen maanden (de moord op Lübcke, Halle en Hanau). Kenmerkend voor de huidige rechtsextremistische aanslagplegers is dat zij geen lid meer zijn van een neonazistische groepering, maar zich vaak onderdeel lijken te voelen van een wereldwijde internetgemeenschap. Verheerlijking van dergelijke aanslagen op rechtsextremistische fora vormt een inspiratiebron voor gelijkgestemden. Daarbij zijn rechts-extremisten wereldwijd steeds meer actief op alternatieve platforms en chatfora als 4chan en Gab, op messenger-apps als Telegram en gaming-apps als Discord. De rechts-extremistische online communities en kanalen zijn grofweg in te delen in de categorieën 'anti-moslim en anti-migranten', 'nationaal-socialistisch' en 'identitair en ethno-nationalistisch'. Een recent gehackte database van het fascistische en neonazistische besloten webforum IronMarch illustreert het gewelddadige narratief op dit soort fora. Dit forum ging in 2017 offline, maar activistische hackers hebben de database uit de periode 2011 tot 2017 eind vorig jaar online gezet.

Geweld tegen de staat, joden, minderheden, vrouwen en homoseksuelen werd op dit forum aangemoedigd en verheerlijkt. Het narratief, dat op andere internationale online fora nog steeds wordt gebezigd, is mede geïnspireerd door de antisemitische en racistische periodiek 'Siege', dat in de jaren tachtig in de Verenigde Staten verscheen. Met de Amerikaanse neonazi James Mason als hoofdauteur propageerde 'Siege' een antipolitieke houding, gekenmerkt door gewelddadig verzet tegen het moderne politieke systeem. Het 'Siege'-narratief gaat om het systematisch en willekeurig veroorzaken van zoveel mogelijk onrust. Hierdoor moet een 'rassenoorlog' worden veroorzaakt waardoor de grote 'kladderadatsch' plaatsvindt en de democratie verdwijnt, om vervangen te worden door een staat waar het superieure blanke ras de leiding heeft. Het creëren of versnellen van de chaos waardoor de 'blanke' revolutie sneller uitbreekt wordt 'accelerationisme' genoemd.

Veel verschillende rechts-extremistische offline organisaties, zoals de van oorsprong Estse Feuerkrieg Division en de Amerikaanse Atomwaffen Division, zijn geïnspireerd door het Siege-narratief en propageren het accelerationisme. Vanaf 2016 werd 'Read Siege' als meme een vast stijfbeeld en de term accelerationisme komt terug op verschillende internationale rechts-extremistische online kanalen die (terroristisch) geweld tegen burgers en de overheid aanmoedigen. Omdat er inmiddels meerdere rechts-terroristische aanslagen hebben plaatsgevonden door personen die zich hebben laten inspireren door de aanslagpleger in Christchurch, zijn pamflet of vergelijkbaar gedachtegoed, blijft het voorstelbaar dat er de komende tijd in Europa copycat aanslagen kunnen plaatsvinden. Dit gedachtegoed heeft ook sympathisanten onder Nederlandse rechts-extremisten, waardoor een dergelijke copycat-aanslag ook in Nederland voorstelbaar is.

Confrontaties tussen rechts- en links-extremisten

In de afgelopen jaren zijn tegenstellingen en confrontaties tussen extreemrechtse en extreemlinkse groepen in landen als

de Verenigde Staten en Duitsland meer aan de oppervlakte gekomen. Het gepolariseerde politiek klimaat in de Verenigde Staten klinkt mede door op internationale extremistische online kanalen die ook door Nederlanders worden gebruikt. De toename van racistische uitingen en rechts-extremistisch geweld sinds het presidentschap van Barack Obama wordt beantwoord door antifascistische groepen, onder meer door tegendemonstraties en optredens als (zwaarbewapende) 'beschermtroepen' bij demonstraties van minderheden. Gezien de Amerikaanse presidentsverkiezingen dit jaar dient rekening te worden gehouden met een verheviging van de vergaande polarisatie, confrontaties tussen zowel rechts- als links-extremisten en mogelijke geweldpleging.

4. Internationale ontwikkelingen

ISIS heeft een nieuwe leider en woordvoeder. In een recent audiofragment legt de nieuwe woordvoerder de focus op de bestrijding van Israël en joden wereldwijd. Het recente grondoffensief van het Syrische leger heeft voor een precare humanitaire situatie in Idlib gezorgd, en kan uitmonden in een grootschalige vluchtelingenstroom naar Turkije. Jihadistische strijders zouden van deze chaos gebruik kunnen maken om ongehinderd Turkije binnen te komen en (eventueel) verder te reizen. Hierdoor neemt het aantal strijders in Syrië af, en verzwakt daarmee de Syrische oppositie.

Onder nieuwe leider uit ISIS krachtige dreigementen tegen Israël en joden

ISIS meldde na het overlijden van al-Baghdadi in oktober 2019 dat Abu Ibrahim al-Hashimi al-Quraishi diens opvolger is. Deze naam zou een alias zijn van Amir Mohammed Abdul Rahman al-Mawli al-Salbi. In tegenstelling tot Baghdadi heeft Salbi niet de Arabische, maar de Iraaks-Turkmeense etniciteit. ISIS zou in dat geval de naam 'al-Qurashi' mogelijk onterecht aan de nieuwe leider hebben verbonden. Deze naam is relevant, omdat deze aangeeft dat de betrokkene tot de stam van de profeet behoort, en daarmee in aanmerking komt om als de kalief van alle soennitische moslims te mogen dienen. De vorige ISIS-leider Baghdadi voerde dan ook de naam 'al-Quraishi'. Salbi's Turkmeense etniciteit ondergraaft dus mogelijk zijn religieuze legitimiteit. Toch lijkt het gebruik de naam 'al Quraishi' voorlopig tot weinig discussie te leiden binnen kringen die verbonden zijn aan ISIS. Integendeel, voorsnog hebben vele jihadistische groepen wereldwijd trouw gezworen aan de nieuwe ISIS-leider.

ISIS heeft op 27 januari een audioboodschap uitgebracht van diens nieuwe woordvoerder, Abu Hamza al-Quraishi. De hoofdboodschap is dat ISIS ondanks alle inspanningen van haar vijanden blijft voortbestaan, ook na Baghdadi's dood. Abu Hamza kondigt een nieuwe fase aan, waarin ISIS haar pijlen richt op Israël en op joden wereldwijd. Dit als reactie op het nieuwste Amerikaanse vredesplan voor Palestina en Israël. Ook roept hij op tot aanvallen met chemische wapens, vooral

gericht tegen Israël. ISIS heeft in het verleden meermaals interesse getoond in het gebruik van chemische wapens, maar lijkt hiervoor waarschijnlijk niet de benodigde capaciteiten te hebben. Echter kan alleen al het dreigen met het gebruik van chemische wapens angst aanjagen en aandacht generen.

Opvallend is dat Abu Hamza jihadisten wereldwijd oproept om te emigreren naar de dichtstbijzijnde ISIS provincie (Wilayat), deel te nemen aan trainingskampen en vijanden te bestrijden. Dit verschilt met boodschappen in het verleden, waarin werd opgeroepen om te emigreren naar het 'kalifaat' en later om in eigen land te blijven om daar aanslagen te plegen. Het is onwaarschijnlijk dat de recente boodschap tot een vergelijkbare stroom van uitreizigers zal leiden als eerder naar het 'kalifaat', maar mogelijk heeft deze aansporing wel een licht stimulerend effect. Ook kan een (licht) stimulerende werking uitgaan van de (hernieuwde) oproep om aanvallen op joden wereldwijd en op de staat Israël uit te voeren. Vooralsnog hebben ISIS-aanhangers in Nederland nog geen joodse doelwitten aangevallen.

COVID-19-crisis ook van invloed op jihadististen

In een infographic van 16 maart 2020 in de Arabische taal, getiteld 'Sharia-adviezen over omgaan met pandemieën', geeft ISIS praktische adviezen en tips aan de eigen achterban. Hierin adviseert ISIS gezonde mensen om niet naar getroffen landen te reizen en besmette mensen in de getroffen landen niet uit te reizen. Naar verwachting zal het reisadvies weinig praktisch effect hebben voor reizen naar en vanuit Europa. De EU had immers zelf al de in- en uitreizen vrijwel stil gelegd. Zo lijkt een exogene aanslag op Nederlandse doelwitten minder waarschijnlijk op dit moment.

Jihadisten zien COVID-19 als een goddelijke ingreep. Met verwijzingen naar de pandemie wijzen zowel ISIS als al Qa'ida het Westen terecht en roepen zij niet-moslims op om zich te bezinnen. Daarbij wordt in ISIS-propaganda enerzijds opgeroepen tot het plegen van aanslagen, anderzijds wordt aanhangers afgeraden naar landen te reizen waar het

coronavirus is geconstateerd. Met name deze groepering laat publiekelijk blijken dat het Westen nu kwetsbaarder is dan ooit. Een terroristische aanslag op bijvoorbeeld een ziekenhuis of een doelwit dat onderdeel is van een vitale sector zal in hoge mate bijdragen aan chaos en instabiliteit. Al Qa'ida daarentegen, roept westerlingen op zich te bekeren tot de islam, omdat Allah de enige is die redding kan brengen. In de regel varen jihadistische groeperingen wel bij vormen van chaos en onzekerheid.

Nu westerse militairen zijn teruggehaald om in eigen land bij te dragen aan de pandemiebestrijding en COVID-19 ook in Syrië en Irak voor onzekerheid zorgt, krijgen jihadisten meer speelruimte in gebieden waar ze tot een jaar geleden de scepter zwaaiden. Tegelijk wordt de bewegingsvrijheid van jihadisten ook belemmerd door de maatregelen die overal in de wereld door overheden zijn genomen om het coronavirus in te dammen.

Ontwikkelingen in Idlib

Het Syrisch regime neemt, gesteund door Russische luchtaanvallen, gestaag steeds meer delen van de provincie Idlib in. Het regeringsoffensief veroorzaakt een forse vluchtelingenstroom richting de Turkse grens. Doordat deze grens vooralsnog dicht blijft worden interne ontheemden nu aan de Syrische zijde van de grens in overvolle vluchtelingenkampen opgevangen. Het is de vraag of Turkije zijn grens (vrijwel) gesloten weet te houden als de humanitaire situatie verder verslechtert. Jihadistische oppositiestrijders zouden van deze vluchtelingstroom gebruik kunnen maken om Turkije binnen te komen. Er bevinden zich op dit moment nog ongeveer 30 volwassen Nederlandse uitreizigers bij jihadistische groeperingen in Noordwest-Syrië. De militaire druk op de provincie Idlib beperkt op korte termijn waarschijnlijk de mogelijkheden van aan al Qa'ida gelieerde groepen om internationale aanslagen te plannen of uit te voeren.

Islamistische stromingen krijgen in Turkije bewegingsvrijheid

In Turkije krijgen islamistische stromingen en organisaties gestaag meer ruimte. De islamisten die ooit door de secularisten werden onderdrukt, zijn nu meer zichtbaar in de Turkse politiek en samenleving. Hieronder vallen bijvoorbeeld groeperingen die ideologisch gelieerd zijn aan het radicaal politiek salafisme en de Moslimbroederschap. Door deze ontwikkeling kunnen ook Turken in Nederland makkelijker in aanraking komen met een radicaal gedachtegoed en hebben ook in Nederland actieve Turkse islamistische organisaties als Diyanet en Milli Görüs hiermee te maken.

Opgelopen spanning tussen de VS en Iran biedt ruimte aan ISIS

De Amerikaanse liquidatie van de Iraanse generaal Soleimani en Iraakse militieleider al-Muhandis op 3 januari in Irak en de daarop volgende Iraanse vergeldingsaanval met ballistische raketten op 8 januari brachten de spanningen tussen Iran en de VS tot een nieuw hoogtepunt. Deze verhoogde bilaterale spanningen leidden de aandacht af van de bestrijding van ISIS, en bemoeilijkten de internationale aanpak van de ISIS-dreiging in Irak en Syrië. Als reactie op de liquidatie stemde het Iraakse parlement in met een niet-bindende motie over de terugtrekking van buitenlandse troepen in Irak. Verschillende landen, waaronder Nederland en de VS, schortten na de liquidatie hun training en ondersteuning van het Iraakse leger tijdelijk op. Medio januari 2020 heeft Nederland de trainingen hervat. Ook het Amerikaanse leger heeft zijn operaties in Irak voortgezet. Vanwege de crisis rond COVID-19 eind maart 2020 werd de Nederlandse trainingsmissie opnieuw onderbroken. Door de spanningen tussen de VS enerzijds en Iran en aan Iran gelieerde Iraakse milities anderzijds wordt de Internationale Coalitie in Irak gedwongen zich meer te richten op bescherming van zijn mensen en middelen. Hierdoor is minder capaciteit beschikbaar voor de strijd tegen ISIS. In delen van Syrië en Irak kan ISIS hier mogelijk van profiteren. Dit kan de al ingezette wederopbouw van ISIS in Syrië en Irak versterken en bespoedigen. Specifiek voor het Amerikaanse militaire

contingent in Oost-Syrië geldt dat deze (mede) afhankelijk is van de logistieke ondersteuning van hun eenheden in Irak.

De Iraanse strategie in Irak en in de regio blijft gericht op de verwijdering van Amerikaanse en andere westerse eenheden uit het Midden-Oosten en minimalisering van de invloed van het Westen. Daarnaast wil Iran zich profileren als regionale macht. Mede vanwege het militaire krachtverschil tussen Iran en de VS, kan Iran mogelijk gelieerde milities in Irak aanzetten om de Verenigde Staten of westerse en daarmee ook Nederlandse belangen te treffen. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat Iran uit is op grootschalige escalatie van het conflict met de Verenigde Staten.

Afghanistan: tegenslag voor ISIS, dreiging blijft

Voor de VN blijft Afghanistan het conflictgebied dat na Syrië en Irak de meeste zorgen baart. Er wordt niet alleen rekening gehouden met een heropleving van ISIS in Afghanistan (na een periode vol tegenslag), ook de Taliban en al Qa'ida worden blijvend gezien als dreigingsverhogende actoren. Al Qa'ida levert in Afghanistan nog altijd ondersteuning aan de Taliban door onder meer trainingen. De verbintenis tussen beide partijen blijft sterk, zoals ook een recente video van AQAS (al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland) laat zien. In deze video wordt de verklaring over de aanslag die in december plaatsvond in de VS geïllustreerd met beelden van een grootschalige aanval die de Taliban vorig jaar uitvoerden tegen een Amerikaanse legerbasis.

Opleving jihadisme in West-Afrika: al Qa'ida en ISIS

In West-Afrika is sprake van een opleving van jihadistisch geweld in de Sahel-landen Mali, Burkina Faso en Niger. Met name het voorheen relatief stabiele Burkina Faso wordt als gevolg van een *spillover* van jihadisme vanuit Mali getroffen door een snel oplopende frequentie van dodelijke aanslagen tegen burgers en veiligheidstroepen. Terroristische groeperingen die geaffilieerd zijn aan al Qa'ida en ISIS spelen bij deze intensivering en verspreiding van het jihadisme in de westelijke Sahel-regio een hoofdrol.

Al Qa'ida

De aan al-Qa'ida in de Islamitische Maghreb (AQIM) geaffilieerde jihadistische organisatie Jama'at Nusrat al-Islam wal Muslimin (JNIM), een in 2017 opgerichte coalitie van verschillende Malinese jihadistische groeperingen, vormt de grootste dreiging voor de regio. De dreiging die van JNIM uitgaat reikt van Mali, met Centraal-Mali als jihadistisch epicentrum, tot in Burkina Faso en Niger, en heeft inmiddels ook de grenzen bereikt van de West-Afrikaanse kustlanden ten zuiden van de Sahel. In Burkina Faso onderhoudt JNIM contacten met het Burkinese 'Ansaroul Islam', dat mede verantwoordelijk is voor het opgelaaide geweld. Bij de expansie naar het zuiden profiteert de groepering van gebrek aan staatscontrole in landelijke en perifere gebieden, speelt ze in op lokale conflicten en grieven, en rekruteert ze onder lokale gemeenschappen voor wie ze zegt op te komen.

ISIS

De vijanden waartegen JNIM zegt te strijden deelt ze met de ISIS-afdeling Islamic State in the Greater Sahara (ISGS). ISGS is in 2015 door afsplitsing voortgekomen uit een van de aan al Qa'ida gelieerde jihadistische groeperingen waaruit later JNIM werd gevormd. De groepering opereert hoofdzakelijk in het drielandenpunt waar de grenzen van Mali, Burkina Faso en Niger elkaar raken en pleegt in elk van die landen aanslagen; ze heeft deels hetzelfde operatiegebied als JNIM. Er is volgens Amerikaanse civiele en militaire autoriteiten zelfs sprake van samenwerking tussen deze twee groeperingen. ISGS heeft de afgelopen periode een aantal grootschalige, complexe aanslagen gepleegd op militaire bases in Mali en Niger die getuigen van een toegenomen capaciteit van deze groepering. In dreiging steekt ISGS momenteel JNIM naar de kroon.

Propaganda

Bij het opeisen van aanslagen van ISGS claimen zowel ISGS als ISIS dat deze zijn uitgevoerd door de 'West-Afrikaanse provincie' van ISIS (ISWAP). Deze naam wordt ook gebruikt door de ISIS-afdeling die opereert in het noordoosten van

Nigeria en die de afgelopen periode van zich deed spreken met video's die een opvallende gelijkenis vertoonden met officiële ISIS-propaganda. Hierop was te zien hoe de groepering christenen executeerde. Aanwijzingen voor operationele samenwerking tussen ISGS en de ISIS-afdeling in Nigeria gaan momenteel niet verder dan dat de twee groepen onderling contactpersonen hebben uitgewisseld. ISGS' toenemende gewelddadige manifestatie is ondersteunend aan het voortdurende 'succesverhaal' van ISIS als 'wereldwijde' organisatie dat ze na het verlies van het kalifaat in Irak en Syrië uitdraagt.

Westerse doelwitten en verdere zuidwaartse expansie

Westerse belangen en personen worden in de Sahel-regio geraakt met aanslagen op hotels waar buitenlanders komen, diplomatieke vertegenwoordiging en westerse bedrijvigheid, alsmede door ontvoeringen. Er bestaat een reële dreiging van een *spillover* van het gewelddadig jihadisme vanuit Burkina Faso, dat een schakel vormt tussen de Sahel en de Golf van Guinee, naar de West-Afrikaanse kustlanden Benin, Togo, Ghana en Ivoorkust. Bij een dergelijke *spillover* is er een reële kans dat Westerse belangen en personen in die kuststaten, waar ook Nederlandse economische belangen aanwezig zijn, doelwit worden.

Franse militaire operaties (Serval en Barkhane), een internationale VN-missie in Mali (MINUSMA) en een regionale troepenmacht (G5 Sahel Joint Force) hebben het jihadistisch geweld tot op heden niet kunnen beteugelen. De regionale instabiliteit is alleen maar toegenomen. Daar kan een aanzuigende werking vanuit gaan op Noord-Afrikaanse strijders die terugkeren uit Syrië, hetgeen de veiligheidssituatie in West-Afrika niet ten goede zal komen. Vooralsnog valt niet te verwachten dat ook Nederlandse jihadisten zich aangetrokken zullen voelen om naar de jihadistische brandhaard in West-Afrika uit te reizen.

5. Extremisme, radicalisering en polarisatie

Manifestaties van rechts-extremisme in Nederland zijn gering in het straatbeeld, in de omvang van geweldsincidenten, in organisatie, in financiering en in geweldsbereidheid. Ook is de groep Nederlandse rechts-extremisten die internationaal online actief is beperkt. In Nederland gaat de rechts-extremistische dreiging vooral uit van eenlingen en niet van groepen. Online rechts-extremistische aanjagers kunnen op de internationale webfora kwetsbare mensen inspireren en radicaliseren. Daarnaast zijn er sporadische voorvallen geweest met *Wutbürger*: woedende (systeemhatende) burgers.

Rechts-extremisme in Nederland

In tegenstelling tot landen als Duitsland, Frankrijk, België, Groot-Brittannië en Italië kent Nederland weinig extremistische organisaties en weinig activisten. In Nederland is al jarenlang sprake van een klein aantal extremistische geweldsincidenten per jaar. De zichtbaarheid van rechts-extremisten op straat is marginaal. De Nederlandse rechts-extremistische scene is wat betreft aantallen, organisatiestructuren, financiering en geweldsbereidheid onvergelijkbaar met de ons omringende landen. Wel zijn er recent twee rechtszaken gestart die meer licht werpen op de aantrekkingskracht die de terroristische daad in Christchurch en de drijfveren daarachter op individuen in de Nederlandse samenleving kan uitoefenen.

Resonantie aanslag Christchurch

Op 25 september 2019 is in Moordrecht een man met rechts-extremistische sympathieën en een fascinatie voor wapens aangehouden naar aanleiding van een onderschept pakket met scherpe munitie en patroonhouders. De man (59) wordt verdacht van verboden wapenbezit. Hij zou een hekel hebben aan moslims en er werden bij hem teksten aangetroffen over de in rechts-extremistische kringen populaire 'omvolkingstheorie'. De centrale these van de 'omvolkingstheorie' is dat er een grote demografische vervanging gaande is van Europese 'stamvolken' in de westerse wereld door de toename van het aantal niet-westerse migranten. Dit zou worden veroorzaakt door een doelbewuste migratiepolitiek van de politieke elite. De aanslagpleger van

Christchurch stelde deze theorie centraal in zijn online gepubliceerde manifest ter onderbouwing van zijn rechts-terroristische aanslagen.

Een andere rechtszaak waarin 'Christchurch' lijkt te resoneren en er sprake is van een fascinatie voor wapens gekoppeld aan rechts-extremistische sympathieën, gaat over een trambeveiligder (55) die op 1 oktober 2019 in Den Haag werd aangehouden. Tijdens een conflict met een collega zou de man eind september 'extremistische verbale bedreigingen' hebben uitgesproken, waarbij de rechts-terroristische aanslag in Christchurch van 15 maart 2019 werd verheerlijkt. Ook zou hij hebben geschermd met het meenemen van twee handgranaten naar een moskee. Kort na deze vermeende uitlatingen is hij opgepakt. Bij hem thuis werd een semi-automatisch wapen met patronen aangetroffen. De man werd op 13 mei veroordeeld tot 24 maanden (acht voorwaardelijk) voor verboden wapenbezit en dreigen met een terroristisch misdrijf.

De enige rechtszaak waarin de rechts-terroristische aanslag van Christchurch een aanzet voor terroristisch geweld in Nederland zou kunnen zijn geweest, betreft de terroristische aanslag in Utrecht op 18 maart 2019, drie dagen na 'Christchurch'. Volgens het OM heeft het er alle schijn van dat de dader, Gökmen T., doelbewust 'zo veel mogelijk niet-moslims' wilde doden. Hij liet deze aanslag verder een briefje achter waarin hij stelde dat 'jullie' moslims doodmaken en 'ons geloof' willen afpakken en dat hij 'dit voor mijn geloof' had gedaan. Daarnaast is opvallend dat hij teksten op zijn wapen had geschreven, zoals de dader van 'Christchurch' ook had gedaan.

De Wutbürger

De profielen van de mannen uit Moordrecht en Den Haag zijn anders dan die van de aanslagpleger in Christchurch en diens epigonen. Het gaat hier niet om jonge mannen die mede via internet zijn geradicaliseerd, maar om oudere mannen waarvan de ideologische achtergrond lijkt te stroken met het Duitse begrip *Wutbürger*: woedende (systeemhatende) burgers die

niet zozeer worden gedreven door vastomlijnde rechts-extremistische ideeën, maar zich vanuit een mix van persoonlijke grieven en psychische problemen al langer opwinden over maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving in het algemeen en de politiek in het bijzonder. Vaak moeten vluchtelingen en moslims het ontgelden, omdat die het 'eigene' van de Nederlands samenleving zouden bedreigen.

Lone actors zijn geen nieuw verschijnsel. Er is geen eenduidig profiel van eenlingen op te maken, wat detectie door autoriteiten op voorhand complex maakt. Wel bleek dat bij 53% van de solistische opererende aanslagplegers in Europa in de periode 2000-2014 sprake was van psychische problematiek. Psychologische problemen kunnen mogelijke *lone actors* vatbaarder maken voor propaganda en het plegen van aanslagen. Daarbij wijzen onderzoekers erop dat gewelddadige eenlingen weliswaar de daad individueel uitvoeren, maar wel opereren in een bredere maatschappelijke context. In tijden van heftige maatschappelijke polarisatie of ingrijpende gebeurtenissen in de wereld, kunnen zij zich gesterkt voelen om een (terroristische) geweldsdaad te begaan.

Online rechts-extremisme

Uit de recent gehackte database van het fascistische en neonazistische besloten webforum IronMarch blijkt dat een kleine groep van Nederlandse rechts-extremisten internationaal online actief was en zocht naar rechts-extremistische content. Dit forum ging in 2017 offline, maar activistische hackers hebben de database uit de periode 2011 tot 2017 eind vorig jaar weer online gezet. Het forum wordt gelinkt aan internationale Neonazistische (online) groeperingen, zoals Atomwaffen Division en Feuerkrieg Division, en kende in een periode van zeven jaar tussen de tien tot vijftien gebruikers die uit Nederland lijken te komen. Niet zozeer het aantal Nederlanders, maar vooral het gebezigde apocalyptische en gewelddadige 'Siege-narratief', waaraan ook Nederlandse jongeren zich laven, is verontrustend.

Behalve dat uit het gehackte databestand van IronMarch blijkt dat de presentie van Nederlanders zeer gering was, wordt duidelijk dat er bij de paar Nederlanders die actief waren op het forum weinig animo was voor het oprichten van een neonazistische offline beweging in Nederland. Dit sluit aan bij drie belangrijke inzichten over Nederland, namelijk: i. het geringe aantal neonazi's, ii. de indolente staat van de neonazistische offline beweging en iii. het kleine Nederlandstalige rechts-extremistische online landschap. Dat laat onverlet dat internationale rechts-extremisten elkaar online opzoeken en dat sociale media worden gebruikt door online aanjagers van de rechts-extremistische zaak, om kwetsbare mensen te inspireren en te radicaliseren. Omdat in Nederland de rechts-extremistische dreiging vooral uitgaat van eenlingen en niet van groepen is het van belang om deze internationale online ontwikkeling nauwgezet te volgen.

Linkse verdeeldheid rond klimaat

De klimaatdiscussie zorgt voor verdeeldheid in het Nederlandse extreemlinkse landschap. Extreemlinkse en links-extremistische groeperingen die zich oorspronkelijk richtten op andere onderwerpen, zoals antifascisme of het asiel- en vreemdelingenbeleid, verbinden het thema klimaat met hun eigen onderwerpen. Zo trachten ze nieuwe aanwas te genereren en nieuwe samenwerkingen van de grond te krijgen. Een deel van deze groeperingen sluit zich aan bij het narratief van klimaatactiegroepen en hun strategie van 'geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid'. Vanuit deze strategie manifesteren overlappende klimaatactiegroepen en coalities zich met bijvoorbeeld '*die-in*'-acties en demonstraties – vooral tijdens internationale actieweken. Dit kan gepaard gaan met een verstoring van de openbare orde en een bereidheid om gearresteerd te worden, maar van een verharding van klimaatprotest is geen sprake. Echter, een ander deel van de extreemlinkse en links-extremistische groeperingen mengt zich in de klimaatdiscussie zonder zich aan te sluiten bij de bredere klimaatbeweging. Ze positioneren de klimaatstrijd veeleer als een systeemstrijd en prediken directe actie. Vanuit deze hoek

zijn extremistische acties niet uit te sluiten; reeds is opgeroepen tot sabotage van en mogelijk brandstichting bij vervuilende bedrijven en overheden.

Daarbij moet worden benadrukt dat de extreemlinkse beweging in Nederland, zeker in vergelijking met landen als Duitsland of Frankrijk, beperkt is in omvang en activiteit. Acties beperken zich voornamelijk tot het woord in plaats van de daad. Soms vindt een bescheiden demonstratie plaats, bijvoorbeeld in reactie op anarchistische ontwikkelingen in Griekenland, of worden posters met opruiende teksten verspreid uit solidariteit met vluchtelingen.

Dierenrechtenactivisme en –extremisme

Internationaal georganiseerde bezettingsacties van boerenstallen vonden afgelopen jaar plaats in Boxtel in mei, Frankrijk in september en in België in november. Naast onder andere Denen, Duitsers en Belgen waren ook enkele Nederlanders betrokken. Hoewel de beeldvorming rondom dierenrechtenactivisme en –extremisme in de media en politiek sterk is beïnvloed door Boxtel, staat dit niet in verhouding tot de daadwerkelijke ontwikkelingen op dit gebied. De Nederlandse dierenrechtenbeweging is al lange tijd klein en uit zich voornamelijk in vreedzame demonstraties. Wel maken enkele individuen soms heimelijk videobeelden in bijvoorbeeld konijnenfokkerijen om de leefomstandigheden van de dieren aan de kaak te stellen. Hoewel dit intimiderend kan zijn voor aanwonende boeren is dit geen nieuwe ontwikkeling, noch zijn er aanwijzingen van een toename van dergelijke acties.

Excessen boerenprotest voeden polarisatie

Sinds het najaar van 2019 vinden demonstraties van boeren plaats tegen met name het stikstofbeleid van de Nederlandse overheid. De demonstraties verlopen over het algemeen vreedzaam. Uitzondering vormt de wijze waarop Farmers Defence Force (FDF) zich manifesteert. Deze organisatie kent een andere ontstaansgrond dan andere agrarische belangenbehartigers. FDF is, op de dag van de bezetting van een varkensstal in Boxtel, opgericht vanuit een gevoel van

zelfbescherming tegen dierenrechtenactivisten en – extremisten. Dit komt bijvoorbeeld terug in uitspraken waarin de positie van de boeren op een lijn werd gesteld met de Holocaust. Dit heeft tot onrust en afkeuring geleid, zeker nadat het bestuur van de organisatie, in tegenstelling tot meer gematigde belangenbehartigers, geen afstand nam van de uitspraken. Ook ongenueanceerde en bedreigende uitingen tegen politici en andersdenkende medeboeren vallen op. Zo richtte FDF zich op 13 april tegen boeren die zich laten uitkopen door de overheid en stelde dat er afgerekend moet worden met ‘de zwakke schakels en de Judassen uit onze gelederen’. Daarnaast vinden rondom demonstraties soms incidenten plaats. Bijvoorbeeld door het inrijden van een deur van het provinciehuis in Groningen of het bekogelen van meerdere motoragenten met zwaar vuurwerk vanuit een rijdende bus. De excessen in het optreden van FDF dragen bij aan maatschappelijke polarisatie rond het thema klimaat.

Brandstichtingen bij telecommasten

Sinds begin april vinden extremistische incidenten plaats bij telecommasten verspreid over Nederland, variërend van sabotage tot brandstichting. In Groot-Brittannië vinden soortgelijke acties plaats. Dergelijke acties kunnen door eventuele uitval van telecommasten grote impact hebben, met vergaande gevolgen voor de lokale dekking van het telefoonnetwerk en de bereikbaarheid van hulpdiensten. Protest tegen telecommasten is niet nieuw en kreeg vorig jaar een nieuwe impuls met de aangekondigde uitrol van 5G-netwerken in Nederland. Tegenstanders richten zich tegen de overheid, die in hun ogen de volksgezondheid, het milieu of privacy schaadt met de ingebruikname van 5G. Dit wordt weersproken door wetenschappelijke experts. Hoewel het protest zich doorgaans uit in de vorm van vreedzame demonstraties, zijn de recente extremistische protestacties significant anders van aard. Het is voorstelbaar dat het plotselinge geweld is geïnspireerd door meerdere, ongefundeerde complottheorieën die een relatie suggereren tussen 5G-netwerken en de verspreiding van COVID-19. Hoewel Nederland nog geen 5G kent, doen dergelijke op

desinformatie gebaseerde theorieën ook hier de ronde bij anti-5G- en anti-overheidsbewegingen. Een aanzienlijk deel van hun soms tienduizenden volgers op sociale media richt zich weliswaar tegen de overheid en de uitrol van 5G, maar staat niet achter de theorie en keurt het geweld af. De context van COVID-19 kan complotdenkers hebben gemotiveerd om snel te handelen en om telecommasten onbruikbaar te maken, om zo de Nederlandse bevolking te ‘beschermen’ tegen de – in hun ogen gevaarlijke – overheid.

Salafisme

Salafisme als politieke ideologie en salafistische aanjagers kunnen een bedreiging vormen voor de nationale veiligheid. Zij verspreiden een antidemocratisch en onverdraagzaam gedachtegoed en proberen ook hun opvattingen op dwingende en soms intimiderende manier op te leggen aan moslims die een minder strikte interpretatie van de islam aanhangen. Zij beperken andere moslims daarbij in het uitoefenen van hun democratische vrijheden. Daarnaast kunnen aspecten van het salafisme bij sommige aanhangers bijdragen aan radicalisering naar gewelddadig jihadisme. Binnen het spectrum van het salafisme is volgens de AIVD een tweede generatie aanjagers actief, die zich in het Nederlands uit, de Nederlandse wetgeving goed kent en mediavaardig is. Hun invloed is groeiende. Ze domineren bijna de markt op internet en sociale media en drukken concurrerend aanbod weg.

Reacties op overheidsop treden

In de afgelopen periode is er in de media en politiek veel gediscussieerd over het fenomeen salafisme. Aanleiding hiervoor waren met name de aanhoudende discussie over de mogelijke invloed van salafistische aanjagers op het Cornelius Haga Lyceum (CHL) in Amsterdam en de verhoren van de Parlementaire Ondervragingscommissie Ongewenste Beïnvloeding uit onvrije landen (POCOB) in februari 2020. Die discussies leidden tot verschillende reacties onder salafistische aanjagers. Aan de ene kant versterkten zij in hun uitingen via (sociale) media het *frame* van een vooringenomen en onbetrouwbare overheid die erop uit is de democratische

rechten van moslims te schenden. De stelselmatige verspreiding van dit negatieve beeld door salafistische aanjagers kan ook de mening over de overheid in bredere moslimkringen beïnvloeden. Dat de rechter onderdelen van het overheidsoptreden in de zaak van het CHL als onrechtmatig of onvoldoende onderbouwd beoordeelde, versterkt dit *frame*.

Aan de andere kant schoont een aantal salafistische aanjagers de eigen websites en Facebookpagina's op. Veel commentaren, preken en videofragmenten worden verwijderd. Verder vermijdt een aantal salafistische centra het vermelden van namen van salafistische aanjagers die lessen en lezingen verzorgen. Ook zijn videofragmenten van bepaalde lessen niet meer publiek te volgen en alleen beschikbaar voor een selecte groep. Gevolg hiervan is dat hun bereik daarmee voorlopig kleiner is geworden en dat de zichtbaarheid van de activiteiten, preken en lessen vermindert. Daarnaast kan deze ontwikkeling erop duiden dat salafistische aanjagers hun *dawah*-activiteiten meer onttrokken aan het oog van de buitenwereld willen voortzetten. Dit zou passen binnen de strategie van de door hun gevoerde façadepolitiek, die inhoudt dat ze zich publiekelijk mild en redelijk voordoen maar zich in besloten kring antidemocratisch en onverdraagzaam uiten.

POCOB verhoort sleutelspelers over ongewenste beïnvloeding

De Parlementaire Onderzoekingscommissie Ongewenste Beïnvloeding uit onvrije landen, die is ingericht om meer zicht te krijgen op ongewenste beïnvloeding van maatschappelijke en religieuze organisaties in Nederland, zoals moskeeën, hield in februari 2020 haar openbare verhoren. Het rapport met bevindingen wordt vóór het zomerreces 2020 verwacht. Ook naar aanleiding van die verhoren uitten veel salafistische aanjagers zich verontwaardigd en verongelijkt, zoals imam Suhayb Salam van de salafistische Stichting alFitrah deed in zijn optreden voor de commissie op 19 februari.

Keren groeiende invloed salafisten lastige opgave

Uit de debatten en berichtgeving over het salafisme in de afgelopen maanden blijkt hoe moeilijk het is om de

langetermijnstrategie van de salafistische aanjagers helder voor het voetlicht te brengen. Die strategie is gericht op de gestage opbouw van de salafistische infrastructuur en uitbreiding van invloed op de Nederlandse moslimgemeenschappen. Het keren van de groeiende invloed van deze antidemocratische en onverdraagzame salafistische aanjagers is een lastige opgave. Het afgelopen jaar heeft het salafisme in Nederland grote politieke- en media-aandacht gekregen, vooral door de CHL-zaak, de invoering van het zogenaamde 'boerkaverbod', een rapport van het Verweij-Jonker Instituut over het onderwijs aan het Utrechtse informele onderwijsinstituut alFitrah en de verhoren door de POCOB. Daarbij kwamen salafistische aanjagers geregeld in een negatief daglicht te staan. Er waren echter ook veel tegenstemmen te horen, in moslimkringen maar ook daarbuiten, die zich solidair toonden met deze salafistische aanjagers en de overheid betichtten van antimoslimbeleid.

Over het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Nederland werkt met een systeem van dreigingsniveaus die aangeven hoe groot de kans is op een terroristische aanslag. De NCTV publiceert hiertoe driemaal per jaar het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), een globale analyse van de nationale en internationale terroristische dreiging tegen Nederland. Het DTN is gebaseerd op informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de politie, open bronneninformatie, informatie van buitenlandse partners en analyses van ambassadepersoneel.

Uitgave

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Turfmarkt 147, 2511 DP Den Haag
070 751 5050

www.nctv.nl
info@nctv.minjenv.nl
[@nctv_nl](https://twitter.com/nctv_nl)

Mei 2020